

Dil və ədəbiyyat seriyası	Birgə nəşr	Reihe für Sprache und Literatur
2010	Gemeinsame Ausgabe	2010

H. M. ARASLI

Araslı Həmid Məmmədağlı oğlu (1909-1983) Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Görkəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünası, filologiya elmləri doktoru (1954), Azərbaycan MEA-nın üzvü (1958), həqiqi üzvü (1968), uzun illər respublikamızın bir sıra ali məktəblərində dərs demiş, AMEA-nın Şərq əlyazmaları şöbəsinin, Ədəbiyyat və Dil institutunun, Şərqsünaslıq institutunun şöbə müdiri, 1960-1968-ci illərdə Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin direktoru olmuşdur. 1970-ci ildən AMEA-nın Yaxın və Orta Şərq xalqları İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışmışdır. Azərbaycan qədim və orta əsr ədəbiyyatının kamil bilcisi olmuşdur; Nəsimi, Kişvəri, Əqlani, Saib Təbrizi, Vaqif, Vidadi haqqında tədqiqat əsərlərinin müəllifi olan Həmid Araslı Nizami və Füzuli irsinin öyrənilməsində xüsusi yer tutmuşdur, Azərbaycan folklorunun, «Kitabi Dədə Qorqud», «Koroğlu» dastanlarının ilk tədqiqatçılarından olmuşdur.

«Nizami Gəncəvi» (1947), «XVII-XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi» (1956), «Böyük Azərbaycan şairi Füzuli» (1958) və s. Mühüm elmi monoqrafiyaların müəllifidir.

Türk Dil Qurumunun (Türkiyə, 1957), İraq EA-nın (1972) fəxri üzvü olmuşdur.

«KİTABI-DƏDƏ QORQUD» HAQQINDA*

«Kitabi-Dədə Qorqud» Azərbaycan ədəbiyyatının çox qədim nümunələrindən biridir. Bu dastanların təxminən XI-XII əsrlərdə qələmə alınmış əslinə hələ də təsadüf edilməmişdir. XV- XVI əsrlərdə isə yenidən köçürülmüş iki nüsxəsi elm aləminə məlumdur. Bunlardan biri Drezden, ikincisi Vatikan kitabxanasındadır. Birinci nüsxədə bir müqəddimə, on iki boy, ikincidə eyni müqəddimə və birincidə olan boyların altısı vardır. Drezden nüsxəsi hələ XIX əsrin 15-ci ilində alman alimi Ditsin verdiyi məlumatla elm aləmində tanınmışdır. Vatikan nüsxəsinin foto surəti isə 1952-ci ildə İtaliya şərqşünaslarından prof. E. Rossi tərəfindən nəşr olunmuşdur.

Bir çox dillərə tərcümə olunmuş bu əsər haqqında xeyli tədqiqat əsərləri yazılmış, alman, rus, türk, İtaliya alimləri, habelə sovet şərqşünasları bu dastanların harada və nə zaman yaranması, Dədə Qorqudun şəxsiyyəti və s. haqqında müxtəlif

fikirlər irəli sürmüşlər. Bu gün də istər xarici alimlər, istərsə də sovet alimləri bu abidə üzərində tədqiqatı davam etdirməkdədirlər.

Bütün bunlara baxmayaraq «Kitabi-Dədə Qorqud» haqqında mübahisələrə yekun vuran dərin elmi-tədqiqat əsəri hələ yaranmamışdır.

Azərbaycanda bu abidənin tədqiqinə son otuz ildə başlanılmışdır. Azərbaycan alimləri əsərin yaranma tarixini, ədəbi əhəmiyyətini və dil xüsusiyyətlərini daha düzgün bir istiqamətdə qiymətləndirməkdədirlər. Aparılan tədqiqat nəticəsində toplanılmış tarixi məlumatların təhlili aydınlaşdırır ki, bu abidə təxminən X-XI əsrlərdə Azərbaycanda baş verən tarixi hadisələrlə səsləşməkdədir. Əsərin ilk orijinalı da Azərbaycanda yazıya alınmışdır. Əsli daha böyük olub daha çox qəhrəmanların şücaətindən bəhs edən bu abidəni, sonralar ixtisarla köçürən katiblər çox dəyişmiş və müasirləşdirmişlər. Əsərin ruhuna uyğun gəlməyən dini motivlər də sonradan əlavə olunmuşdur ki, bunu hələ XIV əsrdə bu abidədən bəhs edən alimlərdən Əbubəkr ibn Abdulla ibn Aybək Əd-Dəvadarinin verdiyi məlumat da təsdiq edir. O özünün «Dürürüt-tican» adlı tarixində «Təpəgöz» boyundan bəhs edir. Burada verilən məlumat «Kitabi-Dədə Qorqud»dan məlum «Təpəgöz» boyundan çox fərqlidir. Dəvadari də Təpəgözün Basat tərəfindən öldürüldüyünü qeyd edir. Lakin burada Basatı bu işə vadar edən qardaş intiqamı deyil, gözəl nişançı bir qıza olan məhəbbət və ata tənəsidir. Basat oğuzlar içində yetişib nişançılıqda heç kəsin qalib gələ bilmədiyi bir qızı məğlub edərək aldığı atasına müjdə verdikdə atası: «Mən də elə bildim ki, Təpəgözü öldürmüşsünüz» - demişdir. Buna görə də Basat Təpəgözü öldürmüşdür.

Buradan aydın görünür ki, Dəvadariyə yazılı mənbələrdən məlum olan «Təpəgöz» boyu «Kitabi-Dədə Qorqud»dakı boydan çox fərqli, həm də çox zəngin hadisələrlə dolu imiş. Müəllifin qeydinə görə: «Basat ilə Təpəgöz arasında ağla sığmayan əhvalatlar» baş verir. Yenə də həmin müəllif türk-moğol dastanlarında bir çox «şəri-şərif»ə uyğun olmayan hallar olduğunu göstərir. Məhz buna görə də sonrakı katiblər Dədə Qorqud dastanlarının üzünü köçürdükləri zaman onlardan ancaq «şəri-şərif»ə uyğunlaşdırmaq mümkün olanlarını seçmiş və doğrudan da «şəri-şərif»ə uyğunlaşdırmağa cəhd etmişlər. Bu cəhdi Drezden nüsxəsi ilə Vatikan nüsxəsinin müqayisəsi də aydın göstərir. Görünür XV əsr katibinin (nüsxənin üzünü köçürən) dəyişdirdiyi və «şəri-şərif»ə uyğunlaşdırdığı boylar XVI əsr katibini təmin etməmiş, bunlardan şəriətə daha uyğun olanlarını seçmiş və bununla da kifayətlənməyərək bir qədər də «şəri-şərif»in qəbul edəcəyi şəkllə sahnağa cəhd etmişdir.

Misal üçün Drezden nüsxəsində Dirsə xanın arvadı xana: «Hey Dirsə xan, mana qəzəb etmə, incinib acı sözlər söyləmə» - dediyi halda Vatikan nüsxəsində bu cümlə: «Nə mənəndir, nə səndən. Üstümüzə qayım duran allahdandır» -şəklinə salınmışdır. Belə dini ifadələrin artmasına olduqca çox misal gətirmək olar.

Görünür ki, XVI əsr katibinin «Təpəgöz», «Dəli Dəmru», «Qanturalı» kimi boyları ixtisar etməsi də bu məqsədlə olmuşdur.

Lakin katiblərin belə cidd-cəhdlərinə və təhriflərinə baxmayaraq, «Kitabi-Dədə Qorqud» nüsxələrində əslindən çox şey mühafizə edilmişdir.

Bu dastanlarda qəhrəmanlıq, ataya, anaya hörmət, məhəbbət, dostluq, səmiyyə və fədakarlıq, qadına cəhəddir, ana hüququnu üstün tutmaq, doğruluq kimi insani sifətlər tərənnüm edilir. Aydın olur ki, daha qədim oğuz-qıpçaq mübarizələri sonrakı katiblər tərəfindən kafir-müsəlman vuruşları şəklinə salınmışdır.

* «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanları. Bakı: Azərənəşr, 1962 (ön söz əvəzi).

Dədə Qorqud dastanları daha çox köçəri-patriarxal qəbilə quruluşunun pozul-duğu, feodal münasibətlərinin qüvvətləndiyi əsrlərin məhsuludur. Burada təsvir edilən cəmiyyətin başında xanlar xanı Bayındır xan durur. Lakin boylarda onun yalnız adı çəkilir. Əsərin əsas qəhrəmanı isə Qazan xan və onun ətrafında bir-ləşən bahadırlardır. Eyni zamanda burada «qarğı cida gəzdirən» rəiyyət rəhrəmanlarından, nökrəldən, çobanlardan da bəhs edilməkdədir. Hec bir adı-sanı, mənəbi olmayan Dəli Domrul isə mövhumi-dini qüvvələrə, Əzrailə qarşı çıxır, nəticədə dastan məhəbbətin ölümə qalib gəlməsi ilə bitir.

Salur Qazan «qırış günü öndən tərən» qəhrəmandır. «Ulaş oğlu, tulu quşun yavrusu, qonur atın ayası, xan Uruzun ağası, Bayındır xanın köygüsü» - deyə tanıtılan bu qəhrəman əsərin əsas simalarından biridir. Onun evinin yağmalanması, oğlunun və özünün əsir alınması, qəhrəmanlığı təsvir olunur. O, xalqına sadıq, fədakar, vətənpərvər, yenilməz və cəsarətli bir qəhrəman kimi göstərilir.

Qazan oğlu Uruz da atası kimi yenilməz igiddir. O, iki dəfə düşməne əsir düşür. Hər ikisində də mərdliklə hərəkət edir. O, namus uğrunda çəngəldən asılıb ətinin qıyma-qıyma doğranmasına razı olur, anasının tanınb düşmən məclisinə aparılmasına razı olmur. O, on birinci boyda atasını əsirlikdən xilas edir. Atasını onu sınamaq üçün özünü nişan vermir. Uruz isə meydanda qəhrəmanlara qalib gələndən üstün çıxır.

Dastanların başqa qəhrəmanları da Oğuz bəylərindən ibarətdir. Bozathı Bey-rək, Qanturalı, Buğac kimi bəy oğulları öz qəhrəmanlıqları ilə nüfuz və ad qazanmış igidlərdir.

Bu qəhrəmanlıqlarla bərabər boylarda qarətçilik və qəbilə çəkişmələri də özünə yer tapmışdır. Buna baxmayaraq, əsasən xalq qəhrəmanlığı ruhunda qurulmuş olan bu dastanlarda, Qaraca Çoban surəti xüsusən diqqəti cəlb edir. Bu sədaqətli qəhrəman altı yüz nəfərlik bir düşmən dəstəsi ilə təkbaşına vuruşmalı olur. Onu satın almaq istəyirlər. Ona hədə gəlirlər, lakin o qorxmur, tərəkən-dırnağa qədər silahlanmış düşməne müqavimət göstərir.

Onun iki qardaşı öldürülürsə də, ruhdan düşmür, qalib gəlincəyə qədər mərdliklə vuruşur. Daşı tükənir, sapanına qoyun-keçi qoyub atır. Bir atanda ikisini-üçünü öldürür. Düşmənin gözünü qorxudur. Onun sapanının içi üçyaşar dana dərisindən, qolları üç keçi qılından toxunmuşdur. Hər atanda on iki batman daş atır. Atdığı daş yerə düşmür, düşəndə də toz kimi sovrulur, ocaq kimi ovrulur, daş- düşən yerdə üç il ot bitmir.

Dədə Qorqud dastanlarında təsvir edilən müharibələr qətiyyəni milli və ya dini vuruşma deyil. Əsasən tayfalar arasında gedən bu vuruşmalar çox zaman talan, qarət xatirəsi üçün və ya qız üstündə aparılır. Bəzən tayfanın öz içində də vuruşma gedir ki, on ikinci boy buna ən yaxşı misaldır.

Dədə Qorqud dastanında islam dininin təsiri çox azdır. Doğrudur, burada hamı islamdır, «kafirlər» ilə müharibə edirlər. Allah, Məhəmməd və başqa dini adlar çox təkrar olunur. Kərbəla hadisəsindən xəbərdardırlar, namaz qılırlar, lakin bütün bunlar üzəndir və katiblər tərəfindən qüvvətləndirilmişdir. İslam dini dərin və əsaslı kök salmamışdır. Bütperəstlik əlamətləri məişətdə daha qüvvətli yer tutur. İnsanlar allahdan çox təbiət qüvvələrinə inanıb etiqad edirlər.

Əsərdən görünür ki, bu dövrdə xalq içərisində dini təbliğat aparən ərəb və ya fars ruhaniləri «saqqalı uzun tat əri» adlandırılmış. Xalq özlərindən ayrı bir xalqa

mənsub olanlara «tat əri» deyir. Hətta əzan sözü xalq dilinə keçməmişdir. Əzan verməyi banlamaq adlandırılırlar.

Boylarda qadın, ata, ana, qardaş və at da allah, Məhəmməd və Quran kimi müqəddəs sayılır.

«Dəli Domrul» boyunda allah adı insan kimi təsvir olunur. O, xudbin, məğrur və tərif sevəndir. Burada Əzrail real qəhrəmandan zəif verilir. O, qılıncı çəkib hücum edən Domrulun qorxusundan qapını qoyub bacadan qaçır. Domrulu yalnız hiylə ilə məğlub edə bilir, atını ürkdür, at onu götürüb yerə vuran kimi sinəsinə qonub canını almaq istəyir. Burada xalqın öy qəhrəmanlarını dini qüvvələrdən yüksək tutduğunu görürük.

Əsərdə bütün qəhrəmanlar islam dininin haram buyurduğu şərab icir, «ərin könlündə pas olsa şərab açar» deyirlər. Al şərab din nümayəndələrinin qarşısında da tərifiylənir.

«Dədə Qorqud»da andlar da maraqlıdır, hec bir yerdə qəhrəman allaha, peyğəmbərə deyil, «qılıncıma doğranayın», «oxuma sancılaysın», «torpaq kimi sovrulaysın», «oğlum doğmasın, doğsa da on yaşına varmasın» deyərək real şeylərə and içirlər, dualar isə çox sadə və təbiidir:

«Sağ varib əsən gələsən, uğrun açıq olsun», «yerli qara adağın yıxılmasın», «çalışında qara polad üz qılıncın kütəlməsin», «çaparkən ağ-boz atın büdrəmə-sin» və s.

Əsərdə qəhrəmanlar çox tez dinlərindən dönə bilirlər. Dirsə xanın igidləri dönüklük edəndə Gürcüstana qaçırlar. Uruz isə atasına deyir:

«Qalxıbanı yerimdən mən duraram. Qara gözlü yigitlərim boyuma alaram. Qan Abqaza elinə mən gedərəm. Altun xaça mən əlimi basaram. Pulongeyən keşişinin əlini mən öpərəm. Kafir qızın mən alaram. Dəxi sənin üzünə mən gəlməzəm».

Dədə Qorqud dastanında qadın cəmiyyətin bir üzvü kimi qiymətləndirilir. Onlar qoçaqlıqda kişilərdən geri qalmırlar; övlada məhəbbət, ərə sədaqət, ata-anaya hörmət bəsləyirlər. Dirsə xanın qadını oğlunun ovdan qayıtmadığını gördükdə atına minir, qırx incəbel qız ilə yaralı oğlunu dağlarda axtarır, tapıb gətirir.

Qazanın oğlu Uruz əsir düşdüyü zaman Boyu Uzun Burla xatun onu qurtarmağa gedən ərinin dalınca düşmənlə vuruşmağa gedir, özünü yaralanmış ərinə yetirib vuruşmada adlı-sanlı qəhrəmanlarla bir yerdə iştirak edir, şücaət göstərir.

Dədə Qorqud dastanının bədii xüsusiyyətləri də maraqlıdır. Burada bütün ob-razlı ifadələr canlı həyatdan alınmışdır. Təbiətdən alınan müqayisələr, təşbihlər son dərəcə maraqlı və sadədir. Qanturalını gördüyü zaman qızın ona məftun olması «öysəl olmuş dana kimi ağzının suyu axdı» şəklində ifadə olunur. Arvadını hamilə qoyub getmiş Qazlıq Qoca qayıdıb gələndə arvadının oğlunu ya qızını olduğunu belə sual edir:

Qaytabanın mayasın yüklü qoydum,
Nərmidir, mayamıdır, onu bilsəm?
Qara elin qoynunu yüklü qoydum.
Qoçmudur, qoyunmudur onu bilsəm?
Ala gözlü görklü halalım yüklü qoydum,
Erkəkmidir, qızımıdır, onu bilsəm?

Dastanların nəsr dili də ahəngdar bir dildir, cümlələr qafiyəlidir. Burada qoşa kəlmələrə tez-tez rast gəlmək olur: «Ov ovladı, quş quşladı», «Oğuz bəylərilə Dondar sağa tərpedi, yigitlərlə Qarabudaq sola tərpedi». «Ünüm ünlə, sözüm dinlə», «Qanı dediyim bəy ərənlər, dünya mənim, deyənlər» və sairə.

XIX əsrdən başlayaraq bu günə qədər bu abidə haqqında yazanlar, adı dastanlarda çox çəkilən və bu dastanların müəllifi kimi göstərilən Dədə Qorqud haqqında müxtəlif mülahizələr yürütmüşlər. Aparılan geniş tədqiqat Dədə Qorqud adının bir çox türk xalqlarının şifahi ədəbiyyatında mövcud olduğunu aydınlaşdırmışdır. Qazaq, qırğız, başqırd, türkmən şifahi ədəbiyyatında Dədə Qorqud əfsanəvi övliya, aşıq piri olaraq xatırlandığı kimi Azərbaycanda da çox məşhur imiş.

Hələ XV əsrdə «Leyli və Məcnun əsərinin müəyyən fəsilələrini tərcümə edib, eyni zamanda həm də öz orijinal əlavələri ilə bu mövzunu yeniləşdirən Azərbaycan şairi Ətai həmin poemada Dədə Qorqud adını bir neçə dəfə təkrar edir. Aydın olur ki, müəllif Dədə Qorqud dastanlarını yaxşı bilirmiş. Burada, elm aləminə məlum Dədə Qorqud dastanlarından, Drezden kitabxanasında olan «Atalar sözlərin»dən, Topqapıda tapılmış əlyazmasındakı məlumatlardan başqa Dədə Qorqud adı ilə bağlı nəsihətamiz fikirlər də verilir:

Xoş demiş Qorqud təhəmmül xoş durur,
Ney şəkər tək qəhri udmaq nuş durur,
Pişqədəmlər sözlün eşitmək gərək,
Hər nə kim pirlər demiş etmək kərək.

Yaxud:

Dədə Qorqud söylədi ki, düşmənin,
Ölüsü ölsə sevinmənin kimsənin,
Necə kim bu cümlə başlardan keçər,
Cümlə aləm həm bu şərbətdən içər.

Bu da aydınlaşdırır ki, XV əsrdə Azərbaycanda Dədə Qorqud adı ilə bağlı rəvayətlər çox imiş.

Dədə Qorqud dastanlarının Azərbaycanla bağlı olduğunu vaxtilə müxtəlif məqsədlə Qafqaza gəlmiş alimlər, səyyahlar da dəfələrlə qeyd etmişlər. Adam Oleari hələ 1638-ci ildə Dərbənddə olduğu zaman, Azərbaycanlılardan Dədə Qorqud hekayələrini eşitdiyini, Qazan xanın və arvadı Burla xatunun, eləcə də Dədə Qorqudun özünün burada qəbirləri olduğunu qeyd etmişdir. Həmin əsrin ortalarında Şamaxıya gəlmiş səyyah Övliya Çələbi isə öz səyahətnaməsində Dərbənddə Dədə Qorqud qəbri olduğunu və şirvanlıların bu qəbrə böyük ehtiram bəslədiklərini, etiqad etdiklərini yazır. «Dərbəndnamə»də də Qorqud qəbrinin Dərbənddə olduğu göstərilir.

Bütün bunlar aydınlaşdırır ki, Dədə Qorqud adı XV-XVII əsrlərdə hələ Azərbaycanda canlı şəkildə yaşayırmış.

Azərbaycan xalqı arasında təkcə adamların deyil, hətta bütün əşyanın adlarının da Qorqud tərəfindən qoyulmuş olduğu barədə rəvayət vardır. Bu rəvayətdə deyilir ki, bütün şeylərə ad qoymuş Dədə Qorqud sonradan dərk etmişdir ki, dörd adı yanlış qoymuşdur, buna görə də aşağıdakı misraları söyləmişdir:

Gəlinə ayran demədim mən Dədə Qorqud.
Ayranı doyran demədim mən Dədə Qorqud.
İynəyə tikən demədim mən Dədə Qorqud.
Tikənə sökən demədim mən Dədə Qorqud.

Burada deyilir ki, gəlin evə gəldikdən sonra oğulu ata-anadan ayırdığı üçün ona «ayıran» adı qoyulsa düzgün olarmış. Ayran isə «doyuran» adlanmalı imiş. İynə tikdiyindən «tikən», tikən isə sökdüyü, cırdığı üçün «sökən» adlandırılmalı imiş.

Bu misraları Mirzə Fətəli Axundov da öz tərtib etdiyi əlifba ilə yazdığından aydın olur ki, Qorqud haqqındakı bu rəvayət XIX əsrdə çox məşhur imiş.

«Dədə Qorqud» kitabının nəşri işinə XIX əsrdən başlanmışdır. İlk dəfə əsər üzərində tədqiqat aparan alman alimi Dits «Təpəgöz» boyunu 1815-ci ildə alman dilinə tərcüməsi ilə birlikdə nəşr etmişdir. Ditsdən sonra məşhur şərqşünas Niyoldek bu əsəri bütünlükdə nəşr etmək istəmişsə də, akademik Bartoldun verdiyi məlumata görə çox yerini düzgün oxuya bilmədiyindən hazırladığı işi yarımçıq qoymuşdur. 1894-cü ildə əsərin boylarını rusca tərcüməsi ilə birlikdə nəşrə Bartold başlamışdır.

Bartold əsərin daha bir neçə boyunu rusçaya tərcüməsi ilə nəşr etmiş, öldükdən sonra isə əsərin bütün mətni çapa hazırlanmış bir şəkildə onun arxivindən tapılmışdır. Bartoldun həmin bu tərcüməsi 1950-ci ildə Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutu tərəfindən nəşr edilmişdir.

1916-cı ildə Kilisli Müəllim Rifət eposu Berlin nuxxəsi əsasında ərəb əlifbası ilə nəşr etmişdir. Lakin nəşir əsərin bir sıra yerlərini oxuya bilməmiş, açıq buraxmışdır.

1938-ci ildə yenə də türk alimi Orxan Şaiq Kökyay əsəri nəşr etmişdir. Eyni ildə əsəri Azərbaycanda latın əlifbası ilə biz çap etmişdik.

Son illərdə, İtaliya şərqşünası professor Rossi bu abidənin başqa bir variantını tapıb 1952-ci ildə Vatikanda italyanca tərcüməsi və böyük bir müqəddimə ilə nəşr etmişdir.

Bu vaxta qədər çap olunanlar içərisində ən qiymətli, elmi əhəmiyyətə malik nəşr 1958-ci ildə Türk Dil Qurumunun nəşridir ki, bunu əvvəlkilərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyət əlyazmalarının foto surətinin nəşri və iki nüsxə əsasında tənqidi mətnin hazırlanması təşəbbüsüdür.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, biz də belə bir tənqidi mətni hələ 1957-ci ildə bitirmiş və bu haqda Türk Dil Qurumunun 1957-ci ildə Anqarada çağırılmış VIII qurultayında məlumat vermişdik. Bizim tənqidi mətnimiz M.Ərginin hazırladığı mətndən müəyyən dərəcədə fərqlidir.

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, Məhərrəm Ərgin Vatikan nüsxəsini Drezden nüsxəsindən köçürülmüş zənn etdiyindən bu mühüm nüsxəyə o qədər də əhəmiyyət vermir. Biz isə hər iki nüsxənin üçüncü bir nüsxədən köçürüldüyünü yəqin edirik. Buna görə də hər iki nüsxə tənqidi mətndə bərabər hüquqla iştirak edir. Drezden nüsxəsinin nöqsanlarını düzəltməkdə Vatikan nüsxəsi mühüm kömək edir. Eyni zamanda biz müqayisəni ərəb əlifbası ilə apardığımızdan mətn əslinə daha yaxındır.

RESÜMEE

Dieser Beitrag des Akademiemitglieds Hamid Arasly ist zuerst als Vorwort der im Jahre 1962 erschienenen *Kitabi Dede Korkut*-Ausgabe veröffentlicht worden. Sein Inhalt hat bis heute nichts an seiner Bedeutung verloren. Nach wie vor gültig sind die Informationen zur Entstehung und Geographie, auch zur Forschungsgeschichte sowie zur systematischen Erfassung von mythologischen Systemen und ihrem Einfluss auf die Gestaltung der epischen Personen. Aus einem Vergleich der ältesten Dresdener und Vatikanischen

Handschriften kann der Schluss gezogen werden, dass die geschilderten Ereignisse ungefähr im X. oder XI. Jahrhundert n. Chr. in Aserbaidschan zu verorten sind. Die 12 Geschichten des *Dede Korkut* werden allerdings wie Werke einer fiktionalen Literatur analysiert. Deshalb wird darauf hingewiesen, dass die Geschichten von mehreren verschiedenen Osanen (= Sängern) erzählt und möglicherweise noch im Mittelalter verschriftlicht worden sind.

Abschließend werden die sprachlichen Besonderheiten des Epos und sein Einfluss auf die aserbaidschanische Literatur beleuchtet.